

Exodus 3. Joods-christelijke dialoog

1-Mozes was gewoon de schapen en geiten van zijn schoonvader Jetro, de Midjanitische priester, te weiden. Eens dreef hij de kudde tot voorbij het steppeland, en zo kwam hij bij de Horeb, de berg van God.

Mozes, en wat Mozes betreft (~ Cassuto). De schrijver verandert het perspectief. Nadat hij de situatie in Egypte heeft beschreven gaat hij nu verder met het leven van Mozes, met de bedoeling deze twee lijnen later samen te voegen.

Gewoon zijn: De hier gebruikte werkwoordsvorm duidt inderdaad op een voortgaande actie in het verleden.

Weiden, hoeden. De Midrash zegt: JHWH kiest toekomstige leiders van Israël door hun gedrag na te gaan bij het weiden van kleinvee.

Jetro. Waarschijnlijk is dit niet zozeer een eigennaam als wel een titel met als betekenis: hoogheid, vorst, voortreffelijke. Eerder (Exodus 2:18) werd hij Reüel genoemd. Deze naam zou betrekking hebben op zijn functie als priester, maar als schoonvader van Mozes krijgt hij van de schrijver een meer verheven naam (Cassuto).

Midjan. Dit land lag ten oosten van de golf van Akaba, de noordoostelijke uitloper van de Rode Zee.

Drijven, voeren, leiden. Dit wordt vooral gebruikt t.a.v. dieren, maar ook wel van mensen. Dit woord komt in het boek Exodus uitsluitend hier voor.

Tot voorbij. Er staat 'achter'. Vaak wordt vertaald 'in'. Hamilton: diep ... in. Rabbijn Vredenburg vertaalt: de steppe door naar een goede weideplaats. Cassuto: dit lijkt op wat in Job 39:8 staat. Daar staat 'hij zoekt achter al wat groen is'. Greenberg zegt dat Mozes zijn kudde naar hoger gelegen gebieden voerde nu het lagere grasland in de laagvlakte in de zomer verdroogd is. Anderen denken dat het westen bedoeld is.

Steppeland. Met het woord 'midbar' wordt woestijn bedoeld, maar ook steppe, grasland dat alleen voor kleinvee geschikt is. Waarschijnlijk is bedoeld dat Mozes, afhankelijk van het seizoen, de kudde vanuit de kuststreek door de woestijn naar het gebied achter de woestijn leidde, het bergland, waar in een bepaalde tijd van het jaar meer voedsel te vinden was.

De berg van God. Rashi en Ibn Ezra zeggen dat met het oog op de latere gebeurtenissen deze berg al 'berg Gods' genoemd wordt. Maar ook kan deze berg bij de lokale bevolking al als goddelijk beschouwd zijn.

Horeb. Betekenis: woestijn.

Durham (WBC) zegt over de locatie van de berg Horeb: Dit heeft een theologische betekenis en is geografisch niet te lokaliseren. Met de naam 'Horeb' lijkt een bergketen te zijn bedoeld. De naam 'Sinaï', de berg waar de wetgeving plaatsvond, is onderdeel van deze bergketen. Sarna beweert juist het tegenovergestelde.

Dat met Horeb de berg bedoeld is in het Sinaïschiereiland waar tegenwoordig het St.

Catherinaklooster ligt, lijkt historisch volkomen misplaatst (Sarna). Het gaat hier over Midjan, een landstreek ten oosten van de golf van Akaba, in het huidige Saoedi-Arabië.

De rabbijnen zeggen hier over: Met opzet wordt Gods wet gegeven in niemands land, zodat geen enkel volk later kan zeggen dat het hún bezit is.

2-Daar verscheen de engel van de HEER aan hem in een vuur dat uit een doornstruik opvlamde. Mozes zag dat de struik in brand stond en toch niet door het vuur werd verteerd.

Verschijnen. Benno Jacob zegt: God verschijnt altijd aan individuen, nooit aan een groep.

(Aan een groep kan wel 'zijn heerlijkheid' zich openbaren). Zo komt deze zelfde uitdrukking voor in Richteren 6:12 als een engel bij Gideon komt en in Richteren 13:3 en 9 verschijnt de engel van de HEER aan de moeder van Simson.

Engel van de HEER: Vaak wordt deze beschouwd als een manifestatie van God zelf.

Vuur: Volgens Ibn Ezra en Maimonides was de vlam zelf de engel, zoals in Psalm 104:4 staat: *Zijn engelen zijn een vuurvlam*. Nachmanides is het hier niet mee eens en zegt dat de vlam en de engel niet synoniem zijn.

Struik. In het Hebreeuws 'senè'. In vers 2-4 wordt dit woord 5 keer gebruikt. In Deuteronomium wordt gesproken over *'de wil van de in de doornstruik wonende'*. Botanisch is deze struik niet te determineren. Wel is duidelijk dat het om een lage struik gaat met dorens. Sarna en Cassuto menen dat het om de rubus discolor, een braamstruik, gaat. Zo'n struik kon in de woestijn zomaar in brand vliegen. Mogelijk dat de naam Sinai betekent 'de berg met doornstruiken'. Rabbijn Hirsch zegt: geen enkele plaats, hoe onaanzienlijk ook, is te gering voor de Eeuwige.

De combinatie van 'verschijnen' en daarna 'zien' komt verder alleen voor in Genesis 18:1-2, waar God aan Abraham verschijnt. Mogelijk dat de schrijver daarmee een verband wil leggen?

De symbolische uitleg van dit verschijnsel is dat het vuur de onderdrukking in Egypte voorstelt en de struik stelt Israël voor. En het vuur zal de struik niet verteren. Beide verklaringen, 'God als vuur' en 'de verdrukking als vuur' hebben bestaansrecht. Dubbelzinnigheden zijn in bijbelverhalen heel gebruikelijk.

3-Hoe kan het dat die struik niet verbrandt? dacht hij. Ik ga dat wonderlijke verschijnsel eens van dichtbij bekijken.

Struik. Dat Mozes een doornstruik die niet verbrandt een uitzonderlijk iets vindt, kan erop wijzen dat zijn leven wel heel saai was. Een man met zulke capaciteiten als Mozes, en dan 40 jaar achter de schapen lopen.

De rabbijnen hebben zich afgevraagd waarom God zich openbaarde in een doornstruik en niet in een andere struik of in een boom. De antwoorden die zij gaven zijn verschillend:

- geen enkele plaats is zonder Gods aanwezigheid, zelf niet een doornstruik.
- omdat de doornstruik de nederigste is van alle bomen en struiken openbaarde God zich hierin.
- de doornstruik was een beeld van Egypte. Geen vogel die in de doornstruik gekomen was kon er ongevarend uitkomen.
- de doornstruik stelt Israël voor en de vlam is Egypte. Ook al probeert de vlam de doornstruik te verteren, deze blijft leven.
- doordat de plaats waar God zich openbaarde zo onooglijk was, was het onmogelijk een beeld hiervan te maken.

Moderne uitleggers proberen het verschijnsel op een natuurkundige wijze te verklaren: het zou een elektrisch verschijnsel geweest kunnen zijn, of de rode gloed kwam door de zon die op rode bladeren scheen, of het waren rode bessen, of de ondergaande zon die door de takken scheen. Als men dit op een natuurkundige wijze wil proberen te verklaren lijkt de meest plausibele mogelijkheid dat gas onder de struik uit de grond kwam en vlam gevat had. Hamilton ziet verband tussen de vorm van de braamstruik en die van de kandelaar. Ook de kandelaar brandde voortdurend. Zie Exodus 27: 20-21.

4-Maar Toen de HEER zag dat Mozes dat ging doen, riep hij hem vanuit de struik: 'Mozes! Mozes! 'Ik luister,' antwoordde Mozes.

De HEER: de vierletternaam JHWH, die niet uitgesproken wordt. De Masoreten lezen: 'Adonai'. De Septuaginta vertaalt ook 'Adonai', het Griekse woord voor 'heer'. In het moderne jodendom wordt JHWH met 'Eeuwige' vertaald, maar vaak leest men 'HaShem', 'Dé Naam'.

Hij riep: Er staat 'God riep'. JHWH zag Mozes dichterbij komen, en God, die dezelfde is, richt het woord tot hem. Hamilton: De schrijver zegt dat het JHWH is die vanuit de doornstruik spreekt, maar voor Mozes was het een godheid, want hij kende JHWH nog niet. Mozes! Mozes! Dat iemand tweemaal bij zijn naam geroepen wordt vinden we ook in Genesis 22:11 (Abraham) en 46:2 (Jakob), 1 Samuel 3:10 (Samuel), 2 Samuel 18:33 (Absalom), 2 Koningen 2:12 (mijn vader) en Psalm 22:1 (Mijn God). Vooral de overeenkomst met het roepen van Jakob valt op. Beiden zeggen als reactie: Hier ben ik. (Niet 'ik luister', want de aangesprokene stelt zich volledig ter beschikking van degene die hem aanroept). Ook wordt op beide plaatsen gezegd: Ik ben de god van je vader. Het verschil is dat Mozes zijn gelaat verbergt en Jakob niet. Jakob had ook al veel ervaring met God, terwijl het voor Mozes de eerste keer was dat hij God ontmoette.

Het op een directe manier roepen van Mozes vinden we slechts op drie plaatsen: hier in Exodus 3:4, in Exodus 19:3 waar Mozes bij de Sinaï geroepen wordt en in Leviticus 1:1 bij het begin van de offerdienst. Het zal niet zonder reden zijn dat dit roepen op drie verschillende plaatsen gebeurt: vanuit de doornstruik, vanaf de berg en vanuit de tent.

5- 'Kom niet dichterbij,' waarschuwde de HEER, 'en trek je sandalen uit, want de grond waarop je staat, is heilig.

Uittrekken. Eigenlijk 'afschudden' (nashal). De gewone woorden voor 'uittrekken' van schoeisel zijn 'chalats' en 'shalav'. Bij 'nashal' heeft men niet het bezwaar de handen te verontreinigen.

Sandaal, schoen. Het gewone volk in Egypte en Israël liep blootsvoets (Sarna). Alleen aanzienlijke mensen droegen sandalen (van leer of, in Egypte, van papyrus). Leer was afkomstig van de huid van een dier, en mogelijk dat dit hier niet gepast was. Als men sandalen droeg werden deze bij de ingang van een tent of huis afgedaan, omdat er nogal wat stof en vuil aan hechtte. In Gods nabijheid hoefde men hier zich niet druk om te maken. In Egypte was het trouwens de gewoonte in aanwezigheid van een hooggeplaatste geen sandalen te dragen. Ook bij alle kledingvoorschriften van de priesters in Israël worden nooit sandalen genoemd. Elk deel van het lichaam werd met een speciaal kledingstuk bedekt, afgezien van de voeten. Als gast bij God behoorde men zich niet als reiziger te manifesteren, maar als welkome bezoeker.

Een overdrachtelijke betekenis zou zijn dat Mozes afstand moest doen van het materiële. Volgens Hirsch is het directe gevolg dat men contact heeft met de grond, en die is op deze plaats en op dit moment heilig.

In Jozua 5:13-15 wordt Jozua bevolen zijn schoenen uit te doen. Hij zal Jericho benaderen in de nabijheid van God. In Exodus bij Mozes wordt het meervoud 'schoenen' en 'voeten' gebruikt, bij Jozua het enkelvoud 'schoen' en 'voet'. Beide aanvoerders moeten blootsvoets gaan.

Heilig, apart gezet zijn. Het is hier de eerste keer in Tenach dat een plaats 'heilig' genoemd wordt. Tot op dit moment was alleen een tijdsperiode 'heilig' genoemd (de sabbat, zie Genesis 2:3). . In Tenach wordt verder wel gesproken van 'heilige stad' (Jerusalem) en 'heilige berg' (de tempelberg), waar de woonplaats van God is. Dat deze plaats hier 'heilig' genoemd wordt is ook door Gods aanwezigheid. Even later is deze plaats weer gelijk aan willekeurig welke plaats ook. Het begrip 'heiligheid' wordt uitsluitend gebruikt in verband met het verbond dat God aan Israël gegeven heeft.

Opvallend is dat deze ontmoetingsplaats niet door Mozes gemarkeerd wordt, waardoor het een pelgrimsoord zou kunnen worden.

Sarna: Heiligheid wordt in andere godsdiensten toegeschreven aan de mysterieuze eigenschappen van een voorwerp of een plaats. In de Joodse godsdienst helemaal niet. God staat buiten de natuur en is er volkomen van gescheiden.

*6-Ik ben de God van je vader, de God van Abraham, de God van Isaak en de God van Jakob.’
Mozes bedekte zijn gezicht, want hij durfde niet naar God te kijken.*

Dat hier opnieuw ‘en hij zei’ staat, zal met opzet door de vertalers van de NBV weggelaten zijn, want de spreker van vers 5, God, gaat door met spreken. Toch heeft dit ‘en hij zei’ een betekenis. Omdat Mozes niets tussendoor heeft gezegd, betekent dat er na vers 5 een stilte geweest is. Wat Mozes intussen denkt, daar laat de schrijver niets over los.

Ik ben. Dit ‘Ik ben’ is kenmerkend voor de manier waarop God de aartsvaders benaderde (b.v. in Genesis 15:7, 28:13 en 35:11). Heersers in die tijd begonnen hun annalen ok altijd met ‘Ik ben...’ (b.v. Mesa op de beroemde stèle van Mesa).

Je vader. Dat God voordat hij spreekt over de voorvaderen Abraham, Izaäk en Jakob, eerst Mozes’ eigen vader noemt, zal een bedoeling hebben. Blijkbaar was het voor Mozes op dit moment belangrijk dat de God die tot hem sprak, ook de God van zijn vader Amram was, die in Egypte verbleef (als hij tenminste nog niet overleden was).

Sarna: de aanduiding ‘God van mijn vaderen’ werd t.a.v. de godheid bij veel volken gebruikt. Het geeft aan dat er een verbondenheid bestaat tussen de godheid en een bepaald volk of stam. Bij Abraham wordt deze aanduiding nog niet gebruikt; pas bij Izaäk en zijn nakomelingen, maar daar staat steeds het enkelvoud: God van je vader. Dit wijst op een breuk tussen Abraham en zijn voorgeslacht, maar ook dat vanaf Exodus God de God van het volk wordt: de God van de vaderen.

Bedekken, verbergen. Dat Mozes ook zijn sandalen uitdeed wordt niet vermeld, maar dit zal een vanzelfsprekendheid geweest zijn, en hoeft daarom niet apart vermeld te worden.

God. Letterlijk: de godheid. ‘God’ mét het lidwoord komt zo’n 30 keer voor in Exodus, en heeft als betekenis ‘de ene God, de god van Israël’.

In Markus 12:26 staat dat Jezus dit vers citeert als bewijs voor de opstanding. Dit is des te opmerkelijker omdat nergens vóór of na Jezus een rabbijnse verwijzing is naar dit vers m.b.t. de opstanding, terwijl in de tijd van Jezus langzamerhand het geloof in de opstanding der doden gemeengoed werd. Het woord ‘eimi’ (Grieks: ik ben) staat er niet in het Hebreeuws. In het Hebreeuws kan een nominale zin wel zo weergegeven worden, maar evenzeer met ‘ik was’.

Mogelijk dat de uitspraak hier meer wijst op het onvruchtbaar zijn van de aartsvaders.

Menselijk gezien was de mogelijkheid tot voortleven via nageslacht belemmerd, net als hier bij de Israëlieten in Egypte.

7-De HEER zei: ‘Ik heb gezien hoe ellendig mijn volk er in Egypte aan toe is, ik heb hun jammerklachten over hun onderdrukkers gehoord, ik weet hoe ze lijden.

Zien. Twee keer staat dit ‘zien’ hier, wat een versterking aangeeft: Zéker heb ik gezien, Ik heb terdege gezien.

Mijn volk. Het is hier de eerste keer dat Israël door God ‘mijn volk’ genoemd wordt.

Jammerklachten. Geroep, hulpgeroep. In Exodus 2:23 was sprake van ‘zaak’, zacht roepen.

Hier van ‘tsaäk’, harder roepen. God had het zachte kermen blijkbaar goed kunnen horen.

Weten, kennen. In het laatste vers van Exodus 2, vers 25, stond dat God ‘wist’, ‘kende’, maar er stond niet bij wat hij wist of wie hij kende. Hier staat dat God hun lijden kende.

8-Daarom ben ik afgedaald om hen uit de macht van de Egyptenaren te bevrijden, en om hen uit Egypte naar een mooi en uitgestrekt land te brengen, een land dat overvloedig is van melk en honing, het gebied van de Kanaänieten, de Hethieten, Amorieten, Perizzieten, Chiwwieten en Jebusieten.

Bevrijden, lostrekken, met geweld losscheuren. In 1 Samuël 17:35 zegt David dat hij zijn vaders' schapen losscheurde uit de bek van een roofdier. In Exodus 2:19 zeggen de dochters van Jethro dit van Mozes, die hen 'losscheurde' van de herders. In Exodus 18 wordt dit woord 5 keer gebruikt. Rabbi Josef Albo zegt: zoals een kuiken alleen de wereld in kan gaan door de eierschaal te breken zo kan de bevrijding van Israël alleen ontstaan door geweld toe te passen.

Brengen. Letterlijk: doen opgaan, omhoog voeren. In de richting van het beloofde land gaan wordt altijd aangegeven door 'opgaan'.

Een mooi land: Nee, er staat 'een goed land'. Het gaat er niet in de eerste plaats om dat het land mooi is om te zien, maar vooral dat het een land is dat goed is voor zijn bewoners.

Uitgestrekt: in de letterlijke betekenis klopt dit niet, want het is vooral een heuvelachtig land.

Het is een ruim land en dat betekent dat het een land is dat ruimte biedt voor zijn bewoners.

Overvloeien. Volgens Hirsch wordt dit woord nooit gebruikt om situaties aan te geven waar vloeien of overvloeien op een natuurlijke manier gebeurt. Met dit 'vloeien' wordt aangegeven dat iets op een bijzondere manier gebeurt (zie Psalm 78:20). Het land Israël is van nature geen vruchtbaar land; het kan alleen vruchtbaar worden door regen en dauw van boven, in samenwerking met de inzet van de mensen beneden.

Dat het land in het verleden veel opbracht blijkt wel uit verslagen van b.v. Egyptenaren die het land bezochten en erover schreven.

Melk en honing: De uitdrukking 'melk en honing' staat voor veeteelt en landbouw. Deze uitdrukking komt bijna 20 keer voor in de Tenach, maar in Genesis, bij Abraham, Izaäk en Jakob, nog niet.

Honing. Hiermee wordt vruchtenmoes bedoeld, met name van dadels: dadelstroop, en ook wel van vijgen. Het woord 'honing', 'devash', komt overeen met het Arabisch 'dibs'.

Bijenhoning wordt alleen maar vermeld in het verhaal van Simson (Richteren 14:8-9) en Jonathan (1 Samuel 14:25-27). In beide gevallen is sprake van wilde honing. Dat men in Kanaän als imker bijenvolken hield blijkt nergens uit.

De belofte aan de aartsvaders, dat zij talrijk zullen worden, is in vervulling gegaan, zoals in Exodus 1 beschreven is. En nu spreekt God over de vervulling van de belofte van een eigen land. Zie Genesis 15:19-21.

Gebied. Letterlijk 'plaats'. Dat hier niet het woord 'land' gebruikt wordt komt omdat deze volken destijds dit gebied met geweld in bezit gekregen hadden. Het was oorspronkelijk niet hun eigen land.

In Genesis 15:19-21 worden tien volken opgesomd, en op andere plaatsen een verschillend aantal in steeds andere volgorde.

9-De jammerklachten van de Israëlieten is tot mij doorgedrongen en ik heb gezien hoe wreed de Egyptenaren hen onderdrukken.

En nu. Dit ontbreekt hier, en ook in vers 10. De uitdrukking 'en nu geeft altijd een kantelpunt aan in wat gezegd wordt. Er wordt een slotconclusie geformuleerd.

Jammerklacht: Ook weer 'tsaäk', net als in vers 7.

Wreed: dit voegt de NBV toe.

10-Daarom stuur ik jou nu naar de farao: jij moet mijn volk, de Israëlieten, uit Egypte wegleiden.'

En nu. Net als in vers 9. Als het voor de tweede keer gebruikt wordt geeft een climax aan van de conclusie.

Ik stuur jou. Er staat allen maar 'Ga'! De Midrash zegt over de extra letter (de 'heh') achter de gebiedende wijs 'ga': Dit geeft een versterking aan, waardoor de betekenis wordt: Als jíj het volk niet bevrijdt, zal niemand het doen.

De volgorde ‘gaan’ en dan pas ‘zenden’ is opmerkelijk. Mozes moet eerst op weg gaan, en dan zal hij pas een boodschap krijgen die hij aan Farao moet meedelen.

In vers 10 staan twee aparte opdrachten, De eerste is dat Mozes naar Farao moet gaan. De tweede is dat hij het volk uit moet leiden.

De verzen 7 en 9 komen sterk overeen, maar vers 7 heeft als vervolg in vers 8 wat God gaat doen, terwijl vers 9 als vervolg heeft wat Mozes zal doen. Mozes lijkt dus de ‘handlanger’ van God te zijn.

11-Mozes zei: ‘Maar wie ben ik dat ik naar de farao zou gaan en de Israëlieten uit Egypte zou leiden?’

Mozes zei: Er staat: ‘En Mozes zei tot de godheid’. Het is echt een tweegesprek.

Wie ben ik. In vers 4 zei hij nog tot God: Zie, hier ben ik.

Drie keer klinkt het ‘ik’ van Mozes in dit vers (de NBV vertaalt slechts twee keer).

Bij de brandende doornstruik krijgt Mozes de opdracht van God om het volk uit Egypte te leiden. Vijf maal weigert hij dit uit te voeren, maar deze blijft bij zijn voornemen dat Mozes dit moet doen. Zie Exodus 3:11, 13, 4:1, 10 en 5:13. Als tegenargument voert Mozes de eerste twee keer aan zijn onvermogen. De derde keer verbergt hij zich achter het volk. Dat in Exodus 4:1 door hem een nieuw argument naar voren gebracht wordt blijkt uit de uitdrukking ‘Mozes antwoordde en zei...’. De vierde keer valt Mozes terug op zijn eigen onvermogen. Bij zijn vijfde pleidooi voert hij geen tegenargumenten meer aan. Dan is zijn reactie alleen maar: Stuur u maar een ander.

12-God antwoordde: ‘Ik zal bij je zijn. En dit zal voor jou het teken zijn dat ik je heb gestuurd: als je het volk uit Egypte weggeleid hebt, zullen jullie God bij deze berg vereren.

Teken. De brandende doornstruik zal niet bedoeld zijn, zoals Rashi, Ibn Ezra en Nachmanides menen. W. Vogels: Wat dit teken inhoudt blijft mysterieus. Maar dit ‘teken’ moet wel betrekking hebben op wat hier direct aan voorafgaat, namelijk: *Ik ben met je*. Bedoelt God dat hij als het ware zelf dit teken is? Bij de belofte aan Kaïn in Genesis 4:15 staat ook dit woord ‘teken’. En het woord ‘teken’ is ‘ot’ en bestaat uit de aleph en de tav met de waw ertussenin. De aleph en de tav zijn de eerste en de laatste letter van het Hebreeuwse alfabet, en de waw betekent ‘en’. Zou God bedoelen dat hij als de eerste en de laatste meegaat?

Ik heb je gestuurd: Er staat: Ik, ik heb je gestuurd. Na de drie keer ‘ik’ van Mozes in het vorige vers, volgt nu drie keer ‘Ik’ van God in dit vers.

Deze berg: de Horeb, waar deze ontmoeting plaatsvond, lag in Midian, in Arabië. De wetgeving zal hier later ook plaatsvinden (en dus niet op het Sinäi-schiereiland).

13-Maar Mozes zei: ‘Stel dat ik naar de Israëlieten ga en tegen hen zeg dat de God van hun voorouders mij gestuurd heeft, en ze vragen: “Wat is de naam van die God?” Wat moet ik dan zeggen?’

Stel dat ik ga: Er staat: Als ik aankom bij de Israëlieten. Het persoonlijk voornaamwoord ‘ik’ krijgt extra nadruk

Israëlieten: God had helemaal niet gezegd dat Mozes naar de Israëlieten moest gaan. Hij moest alleen naar Farao gaan. We zouden verwachten dat Mozes’ tegenwerpingen daarop betrekking zouden hebben. Maar Mozes had duidelijke instructies van God gekregen en bovendien zal hij goed Hebreeuws gesproken hebben.

Als Mozes in Egypte aankomt blijkt niemand hem zulke vragen te stellen. Voorziet Mozes problemen die er niet zijn, of probeert hij dit als uitvlucht te bedenken?

14-Toen antwoordde God hem: 'Ik ben die er zijn zal. Zeg daarom tegen de Israëlieten: "IK ZAL ER ZIJN" heeft mij naar u toegestuurd.'"

Ik ben. Gods uitspraak lijkt ook een vervolg van het 'ik zal bij jou zijn' in vers 12. Sarna: Dit is niet abstract of filosofisch bedoeld, als een God die bestaat, maar concreet, als aanduiding van de handelende.

Ik ben die er zijn zal. Elke vertaling gaat hier mank, want de betekenis van deze worden is veelzijdig. Men kan het opvatten als: 'Ik ben die ik ben', maar ook 'Ik ben die ik was', 'Ik zal zijn die ik ben', 'Ik zal zijn die ik was' en 'Ik was die ik ben'. Hier lijkt ook in door te klinken de betekenis van de onuitsprekelijke godsnaam JHWH, die niet te vatten is.

15-Ook zei hij tegen Mozes: 'Zeg tegen hen: "De HEER heeft mij gestuurd, de God van uw voorouders, de God van Abraham, de God van Isaak en de God van Jakob. En hij heeft gezegd: 'Zo wil ik voor altijd heten, met die naam wil ik worden aangeroepen door alle komende generaties.'"

Zo wil ik voor altijd heten: In het Hebreeuws staat: Dit is mijn naam voor 'olam', voor onbepaalde tijd. Met 'olam' wordt een onbegrensde tijd en een onbegrensde ruimte bedoeld.

16-Laat de oudsten van Israël bij elkaar komen en zeg tegen hen: "De HEER, de God van uw voorouders, is aan mij verschenen, de God van Abraham, Isaak en Jakob, en hij heeft gezegd: 'Ik heb gezien wat jullie in Egypte wordt aangedaan en ik heb mij jullie lot aangetrokken.

Oudsten. Dit waren mensen die de verantwoordelijkheid hadden over een groep of volk. Alle keren dat zij in het boek Exodus genoemd worden, blijven zij passief.

Ik heb gezien: Dit staat er helemaal niet. Er staat dat hen 'gemonsterd had', 'acht geslagen op'. Hij had enerzijds de Israëlieten zelf beoordeeld, anderzijds wat hen in Egypte aangedaan werd.

Zich het lot aantrekken. Dit is een wel erg vrije weergave van de beoordeling door God. Wat Mozes tegen de kinderen van Israël zegt is iets anders dan wat hij tot de oudsten zegt.

17-Ik heb besloten om jullie uit de ellende in Egypte weg te halen en je naar een land te brengen dat overvloedig van melk en honing, het gebied van de Kanaänieten, de Hethieten, Amorieten, Perizzieten, Chiwwieten en Jebusieten.'"

18- Je zult bij de oudsten van Israël gehoor vinden, en dan moet je samen met hen naar de koning van Egypte gaan. Zeg hem dat de HEER, de God van de Hebreëën, naar jullie toe gekomen is, en vraag hem toestemming om drie dagreizen ver de woestijn in te trekken om de HEER, jullie God, offers te brengen.

Hebreëën. Deze aanduiding, die in het onderhavige verhaal en in de Jozef-verhalen en in de confrontatie met de Filistijnen in 1 Samuel veel gebruikt wordt, geeft aan dat de Israëlieten een apart volk waren. Ze zijn zeker niet identiek met de 'Hapiroë', zoals vaak gedacht wordt. Want dit was een mengelmoes van allerlei Semitische volken en groepen, zonder dat het één volk vormde. Mogelijk dat het woord 'Ivri' afkomstig is van het werkwoord 'avar', overtrekken. Dan zouden mensen bedoeld kunnen zijn die van de andere kant van de rivier (de Eufraat) kwamen. Een andere verklaring is dat het afstammelingen van 'Eber' (Zie Genesis 24:10) waren.

Offers brengen. Het offeren van een lam was tegen de religieuze opvattingen van de Egyptenaren, die in sommige dieren waaronder een lam goden zagen. Vandaar dat Mozes dit offeren niet onder de ogen van de Egyptenaren wilde doen.

Het is vreemd dat God Mozes opdraagt van Farao toestemming te vragen drie dagreizen weg te trekken voor een feest. Later is dit ook precies wat Mozes Farao vraagt (Exodus 5:1), en bij de aankondiging van de vierde plaag (Exodus 8:22) wordt dit nogmaals genoemd. Een

dergelijk verzoek, het vereren van de eigen godheid waarbij men een ander geen aanstoot wilde geven, was zeker niet onredelijk (rabbijn Vredenburg). Als Farao dit al weigert, zal hij zeker verdergaande eisen ook afwijzen.

19-Ik weet dat de koning jullie dit niet zal toestaan, tenzij hij daartoe met harde hand wordt gedwongen.

20-Daarom zal ik met krachtige hand ingrijpen en Egypte straffen, ik zal er wonderbaarlijke daden verrichten, en dan zal hij jullie laten gaan.

Met krachtige hand ingrijpen: Er staat gewoon 'Ik zal mijn hand uitstrekken.

Straffen: Er staat 'slaan'.

Laten gaan, loslaten. Hier is het de eerste keer dat in het boek Exodus dat dit woord 'laten gaan' gebruikt wordt.

21-Ik zal ervoor zorgen dat de Egyptenaren jullie goedgezind zijn: mijn volk zal niet met lege handen vertrekken.

22- Alle vrouwen moeten aan hun buurvrouw en aan de vrouwen die bij hen in huis wonen, zilveren en gouden sieraden en ook kleren vragen. Die moeten jullie je zonen en dochters laten dragen. Zo zullen de Egyptenaren beroven.

Beroven. Hier wordt het woord 'wegnemen', 'ontdoen van' gebruikt. 'Beroven' is te sterk uitgedrukt, want het gebeurt met instemming van deze vrouwen. Vaak wordt als verklaring gegeven voor wegnemen dat dit een compensatie zou zijn voor al het werk dat de Israëlieten als slaaf hadden moeten doen. Dit komt overeen met Deuteronomium 15: 13 e.v., over de vergoeding die een slaaf van zijn heer meekrijgt na zeven jaar.

In Genesis 15:13-14 had God al voorspeld dat Abrahams nakomelingen met grote rijkdom uit Egypte weg zouden trekken. In Exodus 11:2 wordt de uitwerking hiervan beschreven.

Opvallend zijn de overeenkomsten tussen Exodus 3 en Jesaja 19:19-25.

Exodus 3		Jesaja 19	
Verzen		Verzen	
7	Israël: <u>mijn volk</u>	25	Egypte: <u>mijn volk</u> (vers 25)
7	God hoort het volk <u>roepen</u>	20	God hoort Egypte <u>roepen</u>
9	reden: de <u>verdrukkers</u>	20	reden: de <u>verdrukkers</u>
10	God <u>zendt</u> Mozes naar Farao	20	God <u>zendt</u> een bevrijder naar Egypte
12	God geeft Mozes een <u>teken</u>	19-21	Het bouwen van een altaar is een <u>teken</u>
8	Gods plan Israël te <u>bevrijden</u>	20	Gods plan Egypte te <u>bevrijden</u>
7-11	woorden: <u>kennen, slag</u>	21-22	woorden: <u>kennen, slag</u> .

Dus God is niet alleen begaan met Israël, maar ook met andere volken.

Commentaar verwerkt van: de BHS, Bible Works, Cassuto, Childs, Durham (WBC), Hamilton, Hirsch, Houtman, Benno Jacob, Jagersma, Munk, Rashbam, N.M. Sarna, J. Soetendorp, van Uchelen, W. Vogels en Vredenburg.